

การศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21 : ผลผลิตและแนวทางการพัฒนา

อาจารย์ ดร.อดุลย์ วังศรีคุณ*

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า การศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม กล่าวคือ การศึกษาจะพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ เพื่อให้คนเป็นปัจจัยในการพัฒนาสังคมต่อไป ดังนั้นการศึกษาจึงต้องแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยรวม ปัจจุบันสังคมโลกและสังคมไทย กำลังก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 อันเป็นยุคที่มีความสลับซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การศึกษาของไทยถึงเวลาปรับเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้การศึกษาสามารถสร้างผลผลิตได้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้มุ่งนำเสนอสภาพของสังคมในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งการสังเคราะห์ผลผลิตซึ่ง หมายถึง คุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษา ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาให้ผลผลิตเป็นไปตามที่ต้องการ โดยผ่านการศึกษาในระบบเป็นหลัก

สังคมโลกและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและในยุคปัจจุบันสังคมมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมาก นักคิดในแวดวงต่างๆ ของโลกและไทยต่างให้ความสนใจกับสภาพสังคมเป็นอย่างยิ่งนักคิดทั้งหลายเรียกสังคมของมนุษยชาติในอนาคตในชื่อที่แตกต่างกัน อัลวิน ทอฟฟเลอร์ (Alvin Toffler, 2538) เรียกว่า ยุคคลื่นลูกที่สาม (The third wave) โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะ “ทั้งโลก” (Global) ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ โดยมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเป็นตัวขับเคลื่อน ในขณะที่ อีริค ชมิดท์ และ เจเรด โคเฮน (Eric Schmidt and Jared Cohen, 2014) เรียกโลกยุคนี้ว่า ยุคดิจิทัลเปลี่ยนโลก (The New Digital Age) นอกจากนี้แล้วยังถูกเรียกในชื่ออื่นๆ อีกว่าเป็น “ยุคโลกไร้พรมแดน” (Borderless world) ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) สุวิทย์ เหมจินทรีย์ (2550 อ้างถึงในจินตนา สุขเจ้านันท์, 2556 : 2) เรียกว่าเป็นยุค “หลังสังคมฐานความรู้” (Post knowledge – based society) ซึ่งเป็นโลกที่เน้น

* อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

เรื่องกัลยาณมิตรมีการเปลี่ยนรูปแบบของคนจากต่างคนต่างปิด ไปสู่ต่างคนต่างเปิด เป็นโลกที่ก้าวข้ามสังคมที่เน้นการแข่งขันไปสู่การร่วมสร้างสรรค์ เป็นโลกที่ภูมิปัญญาได้พัฒนาก้าวข้ามทรัพย์สินทางปัญญาสู่ภูมิปัญญามหาชน เช่น ยูทูบ (Youtube) หรือ วิกิพีเดีย (Wikipedia) โลกหลังสังคมฐานความรู้ เป็นโลกที่เปลี่ยนวิถีชีวิตมนุษย์จากการพึ่งพิง ไปสู่ความเป็นอิสระและการพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อพิจารณาแนวคิดของ สุวิทย์ เมษินทรีย์ แล้วจะเห็นว่าค่อนข้างมองโลกในแง่ดี ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของ เจมส์ มาร์ติน (James Martin, 2553) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือของเขาที่ชื่อว่า “โลกแห่งศตวรรษที่ 21” (The Meaning of the 21st Century) เจมส์ได้เสนอแนวคิดว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้างในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งค่อนข้างจะเป็นในทางลบ แต่เขามีเจตนา ที่จะกระตุ้นให้สังคมตระหนักและหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับ ประเวศ วะสี (2545) เห็นว่าวิถีชีวิตของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 จะมีปัญหามากขึ้นอันสืบเนื่องมาจากกิเลส และวิชาจะต้องอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนา来解决ปัญหา มนุษย์จะต้องเปลี่ยนไปสู่ภาวะหรือภพภูมิที่สูงกว่า สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557) ได้ประเมินสถานการณ์ที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศไทยทั้งในระดับโลกและในระดับประเทศ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสำคัญระดับโลก

1.1 กฎ กติกาใหม่ของโลกหลายด้านส่งผลให้ทุกประเทศต้องปรับตัว วิฤตเศรษฐกิจและการเงินของโลกที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบในการบริหารจัดการเศรษฐกิจโลกทั้งด้านการค้า การลงทุน การเงิน สิ่งแวดล้อม และสังคมเพื่อการจัดระเบียบใหม่ที่สำคัญของโลกครอบคลุมถึง กฎ ระเบียบด้านการค้า และการลงทุนที่เน้นสร้างความโปร่งใสและแก้ปัญหาโลกร้อนมากขึ้น การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ความร่วมมือระหว่างประเทศ และการกำกับดูแลด้านการเงินที่เข้มงวดมากขึ้น

1.2 การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลาง รวมทั้งภูมิภาคเอเชียทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ อาทิ ฮองกง เกาหลี สิงคโปร์ ไต้หวัน และกลุ่มประเทศอาเซียน ที่มีแนวโน้มเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโลก ขณะที่นโยบายการเปิดประเทศของจีน รัสเซีย พลวัตการขยายตัวของบราซิลและอินเดีย และการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางในภูมิภาคเอเชียจะเพิ่มกำลังซื้อในตลาดโลก

1.3 การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลกอย่างต่อเนื่อง ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ประชากรสูงอายุในโลกจะเพิ่มขึ้นอีก 81.9 ล้านคน และการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศสำคัญๆ ในโลก มีผลกระทบต่อเคลื่อนย้ายกำลังคนข้ามประเทศ เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขณะที่โครงการสร้างการผลิตเปลี่ยนจากการใช้แรงงานเข้มข้นเป็นการใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น

1.4 การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกส่งผลให้สภาพภูมิอากาศแปรปรวน ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา อุณหภูมิโลกสูงขึ้นโดยเฉลี่ย 0.2 องศาเซลเซียสต่อทศวรรษ ส่งผลให้สภาพภูมิอากาศ

แปรปรวนก่อให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติบ่อยครั้งและทวีความรุนแรง อาทิ แผ่นดินไหว ดินถล่ม ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย วาตภัย ภัยแล้ง ไฟป่า ระบบนิเวศในหลายพื้นที่ของโลกอ่อนแอ สูญเสียพันธุ์พืชและสัตว์ พืชผิวดินเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ โดยเฉพาะการสูญเสียพื้นที่ชายฝั่งเนื่องจากระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น

1.5 ความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของโลกมีแนวโน้มจะเป็นปัญหาสำคัญ ความต้องการพืช พลังงานสินค้าเกษตรและอาหารมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากการเพิ่มประชากรโลก แต่การผลิตพืชอาหารลดลงด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่ เทคโนโลยีที่มีอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงานในอนาคต

1.6 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของประชาชนมากยิ่งขึ้น ทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร นานาเทคโนโลยี เทคโนโลยีชีวภาพ และเทคโนโลยีเกี่ยวกับการทำงานของสมองและจิต ที่เป็นทั้งโอกาสหรือภัยคุกคามในการพัฒนา

1.7 การก่อการร้ายสากลเป็นภัยคุกคามประชาคมโลก การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติมีแนวโน้มขยายตัวทั่วโลกและรุนแรง มีรูปแบบและโครงข่ายที่ซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ ต้องเตรียมความพร้อมในการควบคุมปัจจัยที่เกื้อหนุนการก่อการร้ายและสร้างความร่วมมือในเวทีระหว่างประเทศเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติจากภัยก่อการร้าย

2. การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ

2.1 การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านเศรษฐกิจ อัตราการขยายตัวและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดี ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูง ภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เศรษฐกิจขณะที่การเชื่อมโยงเศรษฐกิจในประเทศกับต่างประเทศทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

2.2 การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านสังคมประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุจากการมีโครงสร้างประชากรที่วัยสูงอายุเพิ่มขึ้น วัยเด็กและวัยแรงงานลดลงคนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัยแต่มีปัญหาคุณภาพการศึกษาและระดับสติปัญญาของเด็ก พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพและผลิตภาพแรงงานต่ำประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้นและมีการจัดสวัสดิการทางสังคมในหลายรูปแบบ แต่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึง

2.3 การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทุนทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลซ้ำเติมให้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรงกระทบต่อผลิตภาคเกษตรและความยากจน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

2.4 การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศ ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น แต่ความขัดแย้งทางการเมืองความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงอยู่และส่งผลต่อเศรษฐกิจการดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่นของนานาชาติรวมทั้งความสงบสุขของสังคมไทย ขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้นแต่ขีดความสามารถในการป้องกันการทุจริตต้องปรับปรุง

จะเห็นได้ว่าแนวโน้มของสังคมโลกและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบสารสนเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์บ้านจะกลายเป็นที่ทำงานมีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน การที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับยุคดังกล่าวซึ่งอาจกล่าวได้ว่าจะต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 นั่นเอง

ผลผลิต : บุคคลในศตวรรษที่ 21

ความจริงแล้วความคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของคนในศตวรรษที่ 21 มีมาก่อนจะถึงยุคศตวรรษที่ 21 ด้วยซ้ำดังจะเห็นได้จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (Unesco) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยจัดให้มีการประชุมนานาชาติเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ของกลุ่มคนต่างๆ ทั่วโลก หลังจากนั้นคณะกรรมการนิรนาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 แห่งยูเนสโก จำนวน 15 คน ได้สรุปแนวทางการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นรายงานและตั้งชื่อรายงานว่า “Learning : The Treasure Within” แปลว่า “การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในตน” ในรายงานดังกล่าวมีสาระสำคัญตอนหนึ่งที่กล่าวถึง “สี่เสาหลักทางการศึกษา” ซึ่งเป็นหลักในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยการเรียนรู้ 4 แบบ ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้ (Learning to do) การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) และการเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) (คณะกรรมการนิรนาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21, 2540) ซึ่ง วิชัย วงศ์ใหญ่ (2557 : 1-2) ได้ขยายความการเรียนรู้แต่ละแบบมีรายละเอียดดังนี้

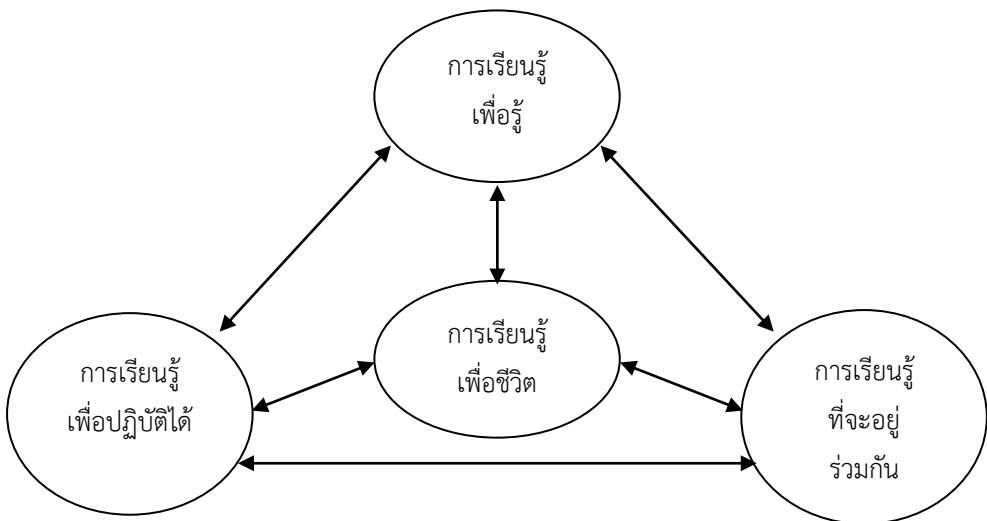
1. การเรียนรู้เพื่อรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด การแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้เน้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด ผสมผสานกับสภาพจริงและประสบการณ์ในการปฏิบัติ
2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้ หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความสามารถและความชำนาญ รวมทั้งสมรรถนะทางด้านวิชาชีพ สามารถปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะสามารถประยุกต์องค์ความรู้ไปสู่การ

ปฏิบัติงานและอาชีพได้อย่างเหมาะสม กระบวนการเรียนรู้จะเป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ ภาวทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติที่เป็นประสบการณ์ต่างๆ ทางสังคม

3. การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มีความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีความเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเข้าใจความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของแต่ละบุคคลในสังคม

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย และสติปัญญาให้มีความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ภาษา และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ศีลธรรม สามารถปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของตน เข้าใจตนเองและผู้อื่น

จากการเรียนรู้ 4 แบบ ซึ่ง 4 เสาหลักของการศึกษาที่กล่าวมาอาจพิจารณาได้ว่าการเรียนรู้เพื่อรู้เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาสติปัญญา การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันเป็นการเรียนรู้ที่เน้นมนุษยสัมพันธ์ ส่วนการเรียนรู้เพื่อชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่เป็นพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เขียนมีความเห็นว่าการเรียนรู้ 3 แบบแรกร่วมกันก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบที่ 4 และการเรียนรู้ทั้ง 4 แบบ ต่างมีความสัมพันธ์กันดังแผนภูมิข้างล่างนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของการเรียนรู้ 4 แบบ ตามสี่เสาหลักของการศึกษา

สี่เสาหลักทางการศึกษาของคณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของยูเนสโกสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะหรือทักษะสำคัญของคนในศตวรรษที่ 21 ว่าจะต้องสามารถเรียนรู้ 4 แบบ ได้ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ปัจจุบันองค์กรต่างๆ ได้กำหนดกรอบความคิดเกี่ยวกับทักษะของคนในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ภาศึเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st century skills, 2011) ห้องวิจัยการศึกษาของภาคกลางตอนเหนือ (NCREL) และกลุ่มเมทีริ (Metiri Group) (Gina Burkhardt and others, 2003) องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (The National commission on Teaching and America's Future, 2003) สภาผู้นำแห่งชาติเพื่อการศึกษาเสรีและสัญญาของอเมริกา (LEAP) (R.J.Marzano, 2003) สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (ISTE) (www.iste.org, 2014) ศูนย์บริการทดสอบทางการศึกษา (ETS) ได้กำหนดมาตรฐานความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล (Educational testing service, 2002) แต่ละองค์กรที่เสนอรอบความคิดมานั้นเนื้อหาสาระค่อนข้างมีความสอดคล้องกัน อย่างไรก็ตามภาศึเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เป็นองค์กรที่เสนอรอบความคิดที่มีความครอบคลุมมากกว่าองค์กรอื่นๆ ดังนั้นในที่นี้จึงขอลำถึงรายละเอียดกรอบความคิดขององค์กรดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

ภาศึเครือข่ายเพื่อทักษะศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st century skills, 2011) เรียกย่อๆ ว่าหน้า 21 เป็นองค์กรในสหรัฐอเมริกาที่เกิดจากการรวมตัวกันของนักคิด นักการศึกษา เอกชน และหน่วยงานของรัฐร่วมกันพัฒนากรอบงานเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Framework for 21st century learning) เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนในระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาสำหรับศตวรรษที่ 21 และรัฐต่างๆ มีความเคลื่อนไหวเพื่อดำเนินการเตรียมความพร้อมให้แก่นักเรียนของเขาเพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความรอบรู้ (Mastery) ในวิชาแกนต่อไปนี้ 1) ภาษาอังกฤษ, การอ่านศิลปะภาษา (English, Reading or language art) 2) ภาษาของโลก (World language) 3) ศิลปะ (Arts) 4) คณิตศาสตร์ (Mathematics) 5) เศรษฐศาสตร์ (Economics) 6) วิทยาศาสตร์ (Science) 7) ภูมิศาสตร์ (Geography) 8) ประวัติศาสตร์ (History) 9) การปกครองและความเป็นพลเมือง (Government and civics)

2. มีความรู้ในขอบข่ายของศตวรรษที่ 21 (Themes of 21st century) ต่อไปนี้ 1) ความตระหนักเรื่องโลก (Global awareness) 2) พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการเงิน, เศรษฐกิจ, และการเป็นผู้ประกอบการ (Financial, Economic, Business and entrepreneurial literacy) 3) พื้นฐานด้านการเป็นพลเมือง (Civic literacy) 4) พื้นฐานด้านสุขภาพ (Health literacy) 5) พื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental literacy)

3. มีทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and innovation) ประกอบด้วย 1) ทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and innovation) 2) ทักษะความคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical thinking and problem solving) 3) การสื่อสารและความรวมกลุ่ม (Communication and collection) 4) ความร่วมมือ (Collaboration)

4. มีทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information media and technology skills) ต่อไปนี้ 1) พื้นฐานเกี่ยวกับสารสนเทศ (Information technology) 2) พื้นฐานเกี่ยวกับสื่อ (Media literacy) 3) พื้นฐานเกี่ยวกับ ICT (ICT literacy)

5. มีทักษะชีวิตและอาชีพ (Life and career skill) ประกอบด้วย 1) ความยืดหยุ่นและการปรับตัว (Flexibility and adaptability) 2) ริเริ่มและชี้นำตนเอง (Initiative and self-direction) 3) ทักษะทางสังคมและข้ามวัฒนธรรม (Social and cross-cultural skills) 4) ความสามารถในการผลิตและพันธะรับผิดชอบ (Productivity and accountability) 5) ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (Leadership and responsibility)

นอกจากทักษะของคนในศตวรรษที่ 21 ตามแนวคิดสี่เสาหลักของการศึกษาของยูเนสโกและผลลัพธ์นักเรียนศตวรรษที่ 21 ของภาคีเพื่อทักษะศตวรรษที่ 21 (หน้า 21) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ไชวรัตน์ การ์ดเนอร์ (Howard Gardner, 2010 : 9-23) เจ้าของทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple intelligence) ได้เสนอสิ่งที่คนในอนาคตต้องมีซึ่งเขาเรียกว่า “จิตห้าลักษณะสำหรับอนาคต” (Five minds for the future) การ์ดเนอร์ได้เขียนเรื่องดังกล่าวไว้ในหนังสือ “21 st century skills rethinking how student learn” โดยมี เจมส์ เบลลันกา และ รอน แบรินต์ (James Bellanca and Ron Brandt, 2010) เป็นบรรณาธิการจิตห้าลักษณะสำหรับอนาคตมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. จิตเชี่ยวชาญ (Disciplined mind) หมายถึง มีความรู้และทักษะในวิชาในระดับที่เรียกว่าเชี่ยวชาญสามารถพัฒนาตนเองในการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

2. จิตรู้สังเคราะห์ (Synthesizing mind) หมายถึง ความความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องนำมาถ่วงถ่วงคิดเลือกเอาเฉพาะศึกษาที่สำคัญ และจัดระบบนำเสนอใหม่อย่างมีความหมาย

3. จิตสร้างสรรค์ (Creative mind) หมายถึง การทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ โดยอาศัยการจินตนาการแหวกแนวออกไปจากขอบเขตหรือวิธีการเดิมๆ

4. จิตรู้เคารพ (Respectful mind) หมายถึง การให้เกียรติและยอมรับในความเป็นตัวตนของผู้อื่น

5. จิตรู้จริยธรรม (Ethical mind) หมายถึง การยึดแนวทางของจริยธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติ นอกจากนี้การ์ดเนอร์ยังได้สรุปว่า จิตเชี่ยวชาญ จิตรู้สังเคราะห์ และจิตสร้างสรรค์ เป็นจิตที่เกี่ยวข้องกับการรู้จัก ส่วนจิตรู้เคารพและจิตรู้จริยธรรมเป็นจิตที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (2552) ได้กำหนดเป้าหมายคุณลักษณะของคนไทยที่จะต้องพัฒนาในช่วงของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2552 – 2561) ไว้ดังนี้

1. คนไทยและการศึกษาไทยมีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับสากล
2. คนไทยมีความสามารถทางภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี
3. คนไทยมีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ต่อปี
4. ผู้สำเร็จอาชีวศึกษาและอุดมศึกษามีคุณภาพระดับสากลและเป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ
5. คนไทยใฝ่รู้ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการอ่านและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง
6. คนไทยใฝ่ดี มีคุณธรรมพื้นฐาน มีจิตสำนึกและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะ มีวัฒนธรรมประชาธิปไตยผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75 มีคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมือง
7. คนไทยคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ มีทักษะในการคิดและปฏิบัติ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร
8. ผู้เรียนทุกระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75 มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์
9. ผู้สำเร็จอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา มีสมรรถนะเป็นที่พึงพอใจของผู้ใช้ และมีงานทำภายใน 1 ปี รวมทั้งประกอบอาชีพอิสระเพิ่มมากขึ้น

ส่วนพิมพ์พันธ์ เฉดะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข (2557 : 1) เห็นว่า ทักษะศตวรรษที่ 21 ของเด็กไทย คือ E (4R + 7C) โดยที่

E หมายถึง Ethical Person (ผู้มีคุณธรรม จริยธรรม)

4R หมายถึง Read (อ่าน), Write (เขียน), Arithmetics (เลข), Resoning (เหตุผล)

7C หมายถึง Creative Problem Solving Skills (ทักษะการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

Critical Thinking Skills (ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ)

Collaborative Skills (ทักษะการทำงานอย่างร่วมพลัง)

Communicative Skills (ทักษะการสื่อสาร)

Commuting Skills (ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์)

Career and life Skills (ทักษะอาชีพและทักษะชีวิต)

Cross- Cultural Skills (ทักษะการใช้ชีวิตในวัฒนธรรมข้ามชาติ)

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (2557) ได้กำหนดค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเป็นอุดมการณ์ของชาติดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม
5. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อมเมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี
11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา
12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่าคนไทยในศตวรรษที่ 21 ควรมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ มีความรู้พื้นฐาน คิดเป็น ทำได้ และมีจิตใจดีงาม

แนวทางการพัฒนา

สิ่งที่จะทำให้ผลผลิตหรือผู้เรียนมีคุณลักษณะตามความมุ่งหมาย กล่าวคือมีคุณลักษณะของคนในศตวรรษที่ 21 ได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการศึกษาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาในระดับต่างๆ การจัดการศึกษาจะไม่บรรลุผลสำเร็จได้เลยหากขาดการจัดการเรียนรู้เป็นวิถีทาง (Path/Means/Way) ที่จะนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ หากขาดซึ่งการจัดการเรียนรู้เสียแล้ว การคาดหวังความสำเร็จของการจัดการศึกษาย่อมเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาทำให้บุคคลมีคุณลักษณะของคนในยุคศตวรรษที่ 21 จึงเป็นเรื่องของการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับยุคศตวรรษที่ 21

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2545 : 28-30) เห็นว่าการจัดการศึกษาในอนาคตมีแนวโน้มที่จะย่อหลักรู้ให้สั้นจบได้รวดเร็วโดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเรียนการสอนกระจายการเรียนการสอนไปอย่างกว้างขวาง และสามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ทุกที่ทุกเวลา ดังนั้นรูปแบบการเรียนการสอนแบบใหม่

จึงแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ 1) การเรียนรู้แบบซิงโครนัส (Synchronous learning) เป็นการเรียนรู้ที่มีการกำหนดเวลา สถานที่ บุคคลในการเรียนการสอน ใช้เทคโนโลยีมาช่วยสอน ผู้เรียนและผู้สอนสามารถที่ปฏิสัมพันธ์ได้ทันทีทันใด 2) การเรียนรู้แบบอะซิงโครนัส (Asynchronous learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนผู้เรียนและผู้สอนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ได้หลายทางในเวลาที่แตกต่างกัน ส่วนวิจารณ์ พานิช (2555 : 3-4) ตั้งข้อสังเกตว่าการเรียนรู้สำหรับศตวรรษที่ 21 มีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 20 และ 19 อย่างสิ้นเชิง วิธีการหลายอย่างที่เคยใช้ได้ผลดีถือเป็นวิธีการที่ล้าสมัย เช่น การสอนหน้าชั้น โดยครูบอกสาระวิชาให้นักเรียนจด หรือการสอนแบบบรรยายหน้าชั้น (เล็กฮอร์) ในมหาวิทยาลัยถือเป็นวิธีการเรียนแบบนักเรียนเป็นผู้รับถ่ายทอดสาระเนื้อหาความรู้ด้วยเหตุผลหลายประการ การเรียนรู้ที่ได้ผลดีต้องเป็นวิธีการที่นักเรียนเป็นผู้ลงมือทำ (Learning by doing) มิใช่ให้นักเรียนเป็นผู้ฟังและจด-จำ

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข (2557 : 45-48) ได้เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์การสอนแบบเดิมและกระบวนการทัศน์การสอนแบบใหม่ ดังนี้

กระบวนการทัศน์ใหม่ของการเรียนรู้	กระบวนการทัศน์เดิมของการเรียนรู้
1. การเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล 1.1 ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ 1.2 เป็นโปรแกรมเน้นเอกัตบุคคล 1.3 เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง 1.4 การเรียนรู้เป็นกระบวนการสืบค้นและเป็นการค้นพบด้วยตนเอง 1.5 เน้น “จะเรียนอย่างไร” “คิด” และ “สร้างสรรค์” 1.6 เรียนรู้ด้วยความสนุกสนานและได้รับรางวัลไปในตัว	1. การสอนแบบให้ทำตามหรือทำให้เหมือนต้นแบบ 1.1 ผู้เรียนทำตาม ปฏิบัติตามครู 1.2 เป็นโปรแกรมที่มีมาตรฐานไม่มีการยืดหยุ่น 1.3 ได้รับความรู้จากครูโดยตรง 1.4 การเรียนรู้เป็นกระบวนการรับรู้ทางวิทยาศาสตร์ 1.5 การเรียนรู้เน้นการได้รับความรู้และทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ 1.6 การเรียนรู้เป็นความยากต่อผู้เรียนที่จะมีโอกาส รับรางวัลจากสถาบันอื่น

กระบวนทัศน์ใหม่ของการเรียนรู้	กระบวนทัศน์เดิมของการเรียนรู้
2. การเรียนรู้ที่เน้นท้องถิ่นและเน้นความเป็นสากลโลก 2.1 มีแหล่งเรียนรู้หลากหลายทั้งในและนอกโรงเรียน ในท้องถิ่น ในชุมชนและในจังหวัด 2.2 การเรียนรู้เน้นกลุ่ม / ทีม และการสร้างเครือข่าย 2.3 การเรียนรู้เกิดได้ทุกเวลา ทุกสถานที่และเป็นการเรียนรู้ที่ยั่งยืน 2.4 ให้โอกาสการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ 2.5 การเรียนรู้ที่เน้นจากชั้นเรียนสู่โลกภายนอก 2.6 เป็นการเรียนรู้ที่เน้นทั้งชุมชนและความเป็นสากล	2. การเรียนรู้ภายในขอบเขตโรงเรียน 2.1 ครูมีบทบาทสำคัญที่สุดครูเป็นแหล่งความรู้ที่ยิ่งใหญ่และสมบูรณ์ 2.2 เป็นการเรียนรู้แบบแยกส่วนไม่เน้นการบูรณาการด้วยทักษะ 5C เพื่อการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้และการเรียนการสอนแบบบูรณาการ 2.3 การเรียนรู้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนในเวลาที่กำหนดได้ใหม่ 2.4 เป็นการเรียนรู้ที่จำกัดโอกาสของผู้เรียนทั้งเวลา สถานที่ และความต้องการของแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกัน 2.5 ประสบการณ์เรียนรู้มาจากโรงเรียนจัดเป็นหลัก 2.6 เป็นการเรียนรู้เฉพาะในโรงเรียน

จากกระบวนทัศน์ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงหลักการ จึงสามารถที่จะนำรูปแบบการสอน วิธีสอน หรือเทคนิคการสอนต่างๆ มาใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ ยกตัวอย่างเช่น Project – based learning, Problem-based learning เป็นต้น อย่างไรก็ตามการที่จะสามารถจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น การบริหาร ผู้บริหาร ครู หลักสูตร โรงเรียน ห้องเรียน เป็นต้น

1. ครู

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข (2557 : 8 – 9) กล่าวว่า ครูจะต้องมีทักษะ 7C ซึ่งเป็นทักษะที่ได้จากการวิเคราะห์สิ่งที่ครูต้องปฏิบัติและพึงมีตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นทักษะที่ครูควรได้รับการพัฒนาเพื่อการเป็นครูมืออาชีพ ได้แก่ ทักษะดังนี้

- 1.1 ทักษะ C1 : Curriculum development (การพัฒนาหลักสูตร)
- 1.2 ทักษะ C2 : Child – centered approach (การเรียนรู้เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง)
- 1.3 ทักษะ C3 : Classroom innovation implementation (การนำนวัตกรรมไปใช้)
- 1.4 ทักษะ C4 : Classroom authentic assessment (การประเมินตามสภาพจริง)
- 1.5 ทักษะ C5 : Classroom action research (การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน)

1.6 ทักษะ C6 : Classroom management (การจัดการชั้นเรียน)

1.7 ทักษะ C7 : Character enhancement (การเสริมสร้างลักษณะ)

สุพรทิพย์ ธนภัทรโชติวัตร (2557) ได้สังเคราะห์คุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 พบว่าแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ **ด้านที่ 1 ด้านความรู้ความสามารถในสาขาวิชา** ประกอบด้วย 6 คุณลักษณะย่อย ได้แก่ 1) มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชา 2) มีเทคนิค วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลาย 3) มีทักษะการคำนวณ 4) มีความสามารถในการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย 5) รู้จักและเข้าใจผู้เรียน 6) มีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร จัดทำแผนการสอน กิจกรรม และการประเมินผลที่สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างผู้เรียน **ด้านที่ 2 ด้านการปฏิบัติตนและเห็นคุณค่าวิชาชีพครู** ประกอบด้วย 7 คุณลักษณะย่อย คือ 1) เป็นผู้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ 2) มีสัมพันธที่ดีระหว่างบุคคล ทำงานเป็นทีมได้ 3) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต และจรรยาบรรณในวิชาชีพ 4) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ 5) รักและศรัทธาในวิชาชีพครู 6) เป็นผู้มีความผู้นำทางวิชาการ 7) ปฏิบัติตามนโยบายของหน่วยงาน และ**ด้านที่ 3 ด้านสังคมพหุวัฒนธรรม** ประกอบด้วย 5 คุณลักษณะย่อย ได้แก่ 1) มีความสามารถในการใช้ภาษา/การสื่อสาร 2) เป็นผู้เลือกใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม 3) เป็นผู้รอบรู้ เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ทันสมัยทันเหตุการณ์ 4) มีความคิดและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 5) มีความสามารถในการบริหารจัดการ

2. ผู้บริหารสถานศึกษา

จากงานเขียนเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษานิเทศน์ต่อการศึกษาศตวรรษที่ 21 ของ วิโรจน์ สารรัตน์ (2556) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำ ทักษะ และทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ว่าผู้นำสถานศึกษาเป็นบุคคลที่ถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามคำสั่งของหน่วยงานระดับจังหวัดหรือระดับแผนงานเกี่ยวกับงานบุคลากร การจัดซื้อจัดจ้าง การงบประมาณ การจัดทางเดินและสนามเด็กเล่นที่ปลอดภัย ความสัมพันธ์กับสาธารณะและอื่นๆ ที่จะทำให้การบริหารสถานศึกษาเป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งบทบาทสำคัญในการพัฒนาการสอนและการเรียนรู้ แต่ในระยะต่อไปผู้บริหารสถานศึกษา (Principals) จะต้องทำงานเพื่อให้มีความมั่นใจได้ว่า ตนเองได้ทำหน้าที่เป็นเช่นผู้นำ (As leader) เพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน (Student learning) เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดการใช้ภาวะผู้นำ (Leadership) โดยภาวะผู้นำสถานศึกษา (School leadership) หมายถึงแต่ละบุคคลต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาการ การประเมินผล และเทคนิคการสอน มีการทำงานเพื่อเสริมสร้างทักษะร่วมกับครู การรวบรวม วิเคราะห์ และการใช้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ ผู้นำถูกคาดหวังให้ทำงานร่วมกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง สมาชิกในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้มีความมั่นใจได้ว่าความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนได้รับการตอบสนอง และนั่นหมายความว่าสมาชิกในโรงเรียนจะต้องมีภาวะผู้นำร่วม (Shared leadership) เพื่อให้แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำมา

จากสมาชิกทุกคนร่วมกัน แต่ก็มีได้หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะปลีกตัวจากความรับผิดชอบนี้ออกไป แต่กลับจะต้องสนับสนุนให้มีความรับผิดชอบร่วม (Shared responsibility) ในการระบุปัญหา การสร้างทางเลือก และการนำไปปฏิบัติ

สำหรับผู้ผู้นำในศตวรรษที่ 21 บางทักษะมีความสำคัญยิ่ง เช่น ทักษะการสร้างทีมงาน (Team building) ทักษะการจัดการความขัดแย้ง (Conflict management) เพื่อให้เกิดความมั่นใจได้ถึง สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เป็นสากล (Universal learning environments) ที่เกิดขึ้นในทุกๆ ห้องเรียน ซึ่งผู้นำสถานศึกษาโดยตำแหน่ง (Designed leader) เพียงลำพังไม่สามารถทำให้บรรลุผลในภารกิจงานที่มากมายนี้ได้

ส่วนครอเฟิร์ด (Crawford) (อ้างถึงในวีโรจน์ สารัตนะ, 2556) ได้มีความเห็นที่สอดคล้องกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายทางการศึกษาว่าคุณภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของสถานศึกษา แต่ดังที่ Linda Darling-Hammond นักการศึกษาแห่ง Stanford University ได้กล่าวว่า “ผู้บริหารที่มีความสามารถไม่ได้มีมาแต่เกิด แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้” (High-performing principals are not just born, but can be made) ซึ่งต้องอาศัยการฝึกอบรมหรือการพัฒนาในทักษะที่สำคัญๆ เช่น

- 1) คาดหวังสูง (High expectations) ผู้นำสถานศึกษาที่มีวิสัยทัศน์จะมุ่งความสำเร็จของนักเรียนทุกคนและจะใช้ความพยายามเพื่อให้บรรลุผลในความเชื่อมั่น นักเรียนจะถูกท้าทายด้วยหลักสูตรที่มีลักษณะเข้มงวด (Rigorous curriculum) ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่เพื่อความก้าวหน้าหรืออภิบาลวิชาที่ไม่คุ้นเคย การมุ่งศึกษาในระดับวิทยาลัยและการศึกษาต่อเนื่องอย่างจริงจัง

- 2) ให้ความสำคัญกับจุดมุ่งหมายพื้นฐาน (A focus on the fundamentals) สถานศึกษาเป็นแหล่งการเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้จึงเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐาน เป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ทุกสิ่งทุกอย่างจึงมุ่งการบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

- 3) ความสามารถพิเศษในการแก้ปัญหาแบบร่วมมือ (A talent for collaborative problem solving) ความร่วมมือนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ และความสำเร็จผู้นำสถานศึกษาที่ฉลาดจะสร้างความเป็นหุ้นส่วนให้เกิดขึ้นในทุกระดับของโรงเรียนเพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหาและแสวงหาทางเลือกใหม่ๆ มาใช้

- 4) มีจิตมุ่งสร้างสรรค์ (An inventive mind) ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีและนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ทั้งในการเรียนรู้ของนักเรียน การพัฒนาหลักสูตร การประเมินผล การงบประมาณและอื่นๆ จนกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำในแถวหน้าในเรื่องเทคโนโลยี

- 5) ความสามารถในการแปลความข้อมูล (The ability to read data's story) ผู้นำสถานศึกษาต้องรู้คุณค่าของข้อมูลที่ดีและนำมาใช้เพื่อพัฒนาสถานศึกษาสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้รวดเร็ว นำสู่การปฏิบัติ และประเมินผลเพื่อวัดผลสำเร็จ

6) ความสามารถในการบริหารเวลาและความใส่ใจ (A gift for directing time and attention) ผู้นำสถานศึกษาในปัจจุบันและในอนาคตจำเป็นต้องมีการบริหารเวลา (Time management) และการมอบอำนาจ (Delegation) เนื่องจากโรงเรียนมีภารกิจมากมายทั้งงบประมาณ บุคลากร นักเรียนและครอบครัว การพัฒนาวิชาชีพ เทคโนโลยี และอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งทุกกรณีต้องทำด้วยใจรัก (With heart) ที่มุ่งสู่ความสำเร็จของผู้เรียน

นอกจากนี้วิกเตอร์ (Victor) (อ้างถึงในวิโรจน์ สารรัตนะ, 2556) ได้กล่าวถึงทัศนคติ 10 ประการ สำหรับผู้นำในศตวรรษที่ 21 ว่าศตวรรษที่ 21 ต้องการภาวะผู้นำแบบร่วมมือ (Corporate leadership) มากกว่าแบบใช้อำนาจหรือการบังคับ ผู้นำจะต้องให้การศึกษาและสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตามและเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเทคโนโลยี และการสื่อสาร ผู้นำในปัจจุบันและอนาคตจะต้องพัฒนาทัศนคติใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น ดังนี้ด้วย

- 1) ทันสมัย (Modernization) – มองอนาคตอย่างมีวิสัยทัศน์
- 2) มีสัมพันธภาพ (Relationships) - สร้างมิตรภาพที่เข้มแข็งและยั่งยืน
- 3) ปรับตัว (Adaptability) - ตอบสนองความไม่แน่นอนได้รวดเร็ว
- 4) มุ่งมั่น (Assertiveness) - เข้าใจความขัดแย้ง จัดการด้วยสมอง
- 5) สร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) – ไม่บังคับแต่จูงใจสร้างแรงบันดาลใจ
- 6) ทะเยอทะยาน (Aspiration) - มุ่งสร้างความสำเร็จ
- 7) โปร่งใส (Transparency) - สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น
- 8) เป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) - เป็นพี่เลี้ยงมากกว่าเป็นผู้สอน
- 9) ซื่อสัตย์ จริงใจ (Honesty) - ไม่โกหกหลอกลวง
- 10) มีพันธะรับผิดชอบ (Accountability) - คำนึงถึงคำมั่นสัญญาคำนึงถึงความหรือล้มเหลวปฏิบัติทางหากไม่ถูกต้องหรือไม่บรรลุผล

แนวทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (2557) ได้มอบหมายให้สถาบัน บัณฑิต-บริหารธุรกิจ ศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำวิจัยเรื่อง “การกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21” ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21 จะประกอบไปด้วยแนวทางในการดำเนินการที่สำคัญทั้งการ “ซ่อม” และการ “สร้าง” ควบคู่กันไปเพื่อเป็นการปรับแต่งซ่อมแซมกลไกการศึกษาเดิมให้ดียิ่งขึ้นและสร้างเสริมกลไกใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนอง พลวัตการเปลี่ยนแปลงแห่งศตวรรษ

ที่ 21 รวมถึงสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาการศึกษาเรียนรู้ของไทยในทางปฏิบัติอย่างยั่งยืนและสมดุล เป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

ซ่อม

1. ปฏิรูประบบการผลิตครูและพัฒนาศักยภาพครูประจำการ
2. ปฏิรูปการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21 และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
3. ปฏิรูประบบการประเมิน เน้นการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ (Formative assessment)
4. ปฏิรูปเชิงโครงสร้าง และบริหารการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนปฏิรูประบบการบริหารจัดการ (Management system)

สร้าง

5. สร้างสังคมแห่งปัญญา (Wisdom-based society) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (Supportive learning environment) เพื่อสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ไม่ใช่แค่เน้นแต่วิชาการ)

ส่วนมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ดำเนินการวิจัยเรื่อง “การจัดทำยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความรับผิดชอบ” เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2556) จากการวิจัยพบว่า การปฏิรูประบบการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความรับผิดชอบภายใต้แนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จะดำเนินการปฏิรูประบบการร่วมมือ 5 ด้าน ได้แก่ 1) การปฏิรูปหลักสูตรสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยี 2) การปฏิรูประบบการวัดและประเมินผลการเรียน 3) การปฏิรูประบบการพัฒนาคุณภาพครู 4) การปฏิรูประบบการประเมินคุณภาพสถานศึกษาและ 5) การปฏิรูประบบการเงินเพื่อการศึกษา โดยการปฏิรูปนั้นต้องดำเนินการทั้ง 2 ระดับ คือระดับประกาศ ที่มุ่งตอบโจทย์ ด้านการสร้าง ความรับผิดชอบโดยบทบาทของรัฐเป็นสำคัญ และระดับสถานศึกษาที่มุ่งตอบโจทย์ด้านความเป็นอิสระของโรงเรียนในฐานะหน่วยงานหลักของการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาการเรียนการสอนเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดผู้เขียนเห็นว่าหากจะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของคนในศตวรรษที่ 21 นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องกำหนดวาระแห่งชาติเกี่ยวกับเรื่องนี้ จะต้องมีการวิเคราะห์สังเคราะห์ออกมาให้ได้ว่า คุณลักษณะของคนไทยในศตวรรษที่ 21 คืออะไร หลังจากนั้นจึงวางแผนดำเนินการโดยมีการสอดประสานกันในทุกภาคส่วน มีการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานเป็นระยะๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและการกำกับให้ไปสู่ทิศทางที่ต้องการ

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. (2540). **การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในตน** แปลจาก learning : the treasure within. โดยศรีน้อย โพธิ์ยาวทองและคณะ.

กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ. (2557). **ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ**. (online)

www.thairath.co.th/content/436880. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2557.

จินตนา สุจิตานนท์. (2556). **การศึกษาและการพัฒนาชุมชนในศตวรรษที่ 21**.

กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

خميدت, إيريح และโคهن, جريد. (2014). **ดิจิทัลเปลี่ยนโลก**. แปลจาก The New Digital Age โดย สุทธิวิทย์ แสงศาสดา. กรุงเทพฯ : โพสต์บุ๊กส์.

ทอฟฟเลอร์, อัลวิน. (2538). **คลื่นลูกที่สาม**. แปลจาก The Third Wave โดย สุภัฏญา ติระวนิช และคณะ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

ประเวศ วะสี. (2545). **วิถีมุขยในศตวรรษที่ 21 : สู่พหุภูมิใหม่แห่งการพัฒนา**.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสวดศรี-สฤชต์วงศ์.

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข. (2557). **การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย. (2545). **กระบวนทัศน์ใหม่แห่งการศึกษาในศตวรรษที่ 21**.

กรุงเทพฯ : การศึกษา.

มาร์ติน, เจมส์. (2553). **โลกแห่งศตวรรษที่ 21**. แปลจาก The Meaning of the 21st Century โดยภาพร. กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น.

วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิสวดศรี – สฤชต์วงศ์.

วิชัย วงศ์ใหญ่. (2557). **สี่เสาหลักของการศึกษา**. จาก www.curriculumandlearning.com

[/upload/สี่เสาหลักทางการศึกษา_1400078221.pdf](http://upload/สี่เสาหลักทางการศึกษา_1400078221.pdf). สืบค้นเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2557.

วิโรจน์ สารรัตน์. (2556). **กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษากฎเกณฑ์ศตวรรษที่ 21**.

กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ.

สุพรทิพย์ ธนภัทรโชติวัตร. (2557). **การพัฒนาแบบการจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะครูในศตวรรษที่ 21**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556). เอกสารรายงานการวิจัยเรื่อง การจัดทำ
ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความรับผิดชอบ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. (พ.ศ. 2555 - 2559) สืบค้นจาก
www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf.
วันที่สืบค้น 23 กันยายน 2557.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. (2552). ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาใน
ทศวรรษที่ 2. กรุงเทพฯ : พรินทวาทกรฟิสิก.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ. (2557). เอกสารงานวิจัยเรื่องการกำหนด
แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21.

Bellanca, James and Brandt, Ron. (Editors). (2010). **21st Century Skills : Rethinking
how Students Learn.** Bloomington : Solution Tree Press.

Burkhardt, Gina and others. (2003). **engage 21st Century Skills : Literacy in
the digital age.** Illinois : The north central regional educational laboratory and
the metiri group.

Educational Testing Service. (2002). **Digital Transformation A Framework for
ICT Literacy.** Princeton, NJ : Educational Testing Service.

Gardner, Haward. (2010). **Five Minds for the Future” 21st century skills : rethinking
how students learn.** (Edited by James Bellanca and Ron Brandt).
Bloomington : Solution tree press.

ISTE standards students. (2014). [online]. Available : www.iste.org/docs/pdfs/20-4_ISTE_standard_PDF.pdf. (2 สิงหาคม 2557).

Marzano, R.J. (2003). **What works in schools : Translating research into action.**
Alexandria. VA : Association for Supervision and Curriculum Development.

The National Commission on Teaching and America’s Future. (2003). **No dream
denied : A pladges to America’s children.** Washington. DC : Author.